

- Frank Furedi, *Nereye Gitti Bu Entelektüeller?* Çev. A. Erkan Koca, Ankara: Birleşik Yayınevi, 2010, 215 s.
Değerlendiren: Turgay Yerlikaya*

19. yüzyıl dünyanın değişim ve dönüşümüne yaptığı etkiler itibariyle diğer yüzyıllardan farklı bir öneme sahip olmuş, tarihin değişimine etki edebilecek aktör ve unsurları bünyesinden çıkartmıştır. Modernitenin zihinlerde yer alan bir fikri teşekkül şeklinde kalmaması ve Alan Tourain'in ifadesiyle eylem hali olan modernleşme sürecine evrilmesi, insanın kendine ve dünyaya bakışına dair geleneksel yapıların ve kurumların tasfiyesini de beraberinde getirmiştir. Küreye yeni bir paradigmanın içinden bakan Batı dünyası(sonra taklitçi modernleşmeciler) aklın yanılmaz bir kılavuz olduğuna iman etmiş, onun rehberliğinde toplumu alabildiğince şekillendirmeye çalışmıştır. Fakat insan ontolojisini dikkate almayarak, tarihin ilerleyişine nüfuz eden akıl unsuru, bir zaman sonra kendisinden beklenen sonuçlara ulaşamamış, aksine insanlığın yaşamında onulmaz boşluklara zemin hazırlamıştır. Aydınlanmanın vaat ettiği değerlere sadakat duyulmaması modernitenin getirdiği değerlerin sorgulanmasını zorunlu kılmıştır. *Dreyfus olayı* ile tarih sahnesine çıkan ve adına entelektüel denilen yeni bir grup bu sorgulama işlevini yerine getirmiştir. Dreyfus adlı Yahudi bir askerin haksız yere casuslukla suçlanıp mahkum edilmesi sonucunda, Emile Zola önderliğinde bir grup tarafından, Devlet başkanına hitaben L' Aurore gazetesinde "İtham Ediyorum" başlıklı bir yazı yayınlanır. Bu yazıda Zola, Dreyfus'un haksız yere cezalandırıldığını söylemiş ve itibarının iade edilerek serbest bırakılması gerektiğini ifade etmiştir. Bunun ardından aynı gazetede Zola'yı destekleyen kişiler "Entelektüellerin Protestosu" başlıklı bir bildiri yayınladılar. "Biz entelektüeller" diye başlayan bildiriyi, dönemin Fransa'sında 1500 akademisyen imzalamış ve Dreyfus'un serbest bırakılması adına bir kamuoyu oluşturmuşlardır. Oluşan bu kamuoyu geniş bir kesim tarafından desteklenmiş, bu destek nihai kertede Dreyfus'un serbest bırakılması ile sonuçlanmıştır. Bu olayla Entelektüeller, sistemi restore etmeye çalışan bir sosyal tabaka haline gelmiştir. Daha sonra Gramsci, Shills, Foucault, Said gibi isimlerin katkılarıyla genişleyen literatür günümüze kadar sürmüş, yeni değerlendirme ve çalışmalara da zemin hazırlamıştır. Değerlendirmeye konu olan Frank Furedi'nin "Nereye Gitti Bu Entelektüeller" adlı çalışması da, entelektüellerin tarihi süreç içerisinde oynadığı rolün bugün nasıl bir değişikliğe uğradığının sebepleri üzerinde durmaktadır. Eleştirel bir perspektifle kaleme alınan eserde özerklik, siyasi bağımsızlık, sermayeden uzaklık, kamu adına hareket etme, otoriteye hakikati haykıran kişi olma gibi özellikleriyle temayüz eden entelektüellerin bugün nerede oldukları sorgulanmaktadır.

Sosyolog kimliğine sahip olan Furedi, çalışmalarını sosyoloji, kültür, terör gibi konular üzerinde sürdürmektedir. 2004 yılında Nereye Gitti Bu Entelektüeller? başlığıyla

* Yüksek lisans öğrencisi, Marmara Üniversitesi, İletişim Bilimleri Anabilim Dalı.

yayınlanan eser, günümüz toplumunda entelektüellerin nasıl bir itibar kaybına uğradığını gösterme çabasında olan eleştirel bir çalışmadır. Altı bölüme ayrılan kitabın birinci bölümü; Aklın değer kaybı başlığıyla, ikinci bölümü; Önemsiz görülen arayışlar; Üçüncü bölümü; İçeriğin yok olması dördüncü bölümü; Sosyal mühendislik, beşinci bölümü; Pohpohlama kültürü, son bölümü ise; İnsanlara çocuk muamelesi yapmak başlıkları altında değerlendirilmektedir.

Düşünce ve onun tabi neticesi olan bilgi üretim sürecinin işlevselci bir bakış açısıyla değerlendirilmesi, bilginin bu yolla farklı bir amaca ulaşmada manivela olarak kullanılması durumu, kitabın ana sorunsalını teşkil etmektedir. Geline bu süreci Furedi, "*Philistinizm*" kavramı ile açıklamakta, kitapta değinilen tüm hususları da bu kavramla ilişkilendirmektedir. Philistin, açık bir kültürden mahrum, ilgileri maddi ve sıradan olan kişilere verilen sıfattır (s. 13). Kendisini kitabı yazmaya sevk eden sebebi, üniversitelerin entelektüel harekete geçirici gücünü kaybetmesi olarak açıklayan Furedi günümüzü, entelektüel düşüncenin üretim merkezi olan üniversiteleri işletmeci bir zihniyetin işgal ederek, kültürel ortamı tehdit ettiği bir dönem olarak ele almaktadır. Günümüz entelektüel yaşamı, işlevselciliğin-yani sanatı, kültürü ve eğitimi daha geniş anlamda pratik bir amaca hizmet ettikleri sürece değerli görme-anlayışının etkisi altındadır(s. 15)

Gerçek; entelektüelin ve erdemli kişilerin peşine düştükleri bir şeydir. Gerçek her ne pahasına olursa olsun, peşinden gidilmesi gereken bir ilhama sahip olmuş ve çağlar boyunca bu özelliğini kaybetmemiştir. Aristo: bilimin amacı gerçeğe ulaşmaktır (s.17) diyerek kadim dönemlerden modern döneme kadar olan süre içerisinde gerçeğin ve bilginin ne derece önemli olduğunun altını çizmiştir. Fakat günümüz dünyasında oldukça geniş bir etki alanı bulan postmodern tasavvurlar, hakikatin parçalandığını, evrensel hakikat diye bir şeyin olmadığını, gerçeğin göreceli bir mahiyet kazandığı gibi fikirleri gündeme getirmişlerdir. Bu görecelik durumunun yol açtığı en büyük sorun, hakikat diye bir şeyden söz edilemeyeceği ve hakikat adına konuşabilecek bir kişinin olmaması anlayışıdır. Rölativizmin hakim olduğu bir toplumsal yapı, gerçeği temsil ettiğini iddia edebilecek bir yaklaşıma şüpheyile bakılmasını beraberinde getirmiş, kültürel otoriteleri de zor durumda bırakmıştır. Bu tür düşüncelere reaksiyoner tavırlarla yöneltilen ve hakikati temsil ettiğini söyleyen eleştiriler de seçkincilikle suçlanmak suretiyle marjinalize edilmiştir.(s. 19)

Bilginin günümüz dünyasında yaşadığı içerik kaybı, onun bizatihi anlamlı görülme yerine, bir amaç uğruna hizmet ettiği ölçüde değerli görülmesine sebep olmuştur. 2003'te England Bankası'nın para politikası komitesinin Cambridge ve Oxford üniversitelerinin Birleşik Krallık ekonomisi için hayati bir rol oynadığını ifade etmesi, ABD'de ise bilginin yöneticiler tarafından daimi surette ulusal güvenlik politikalarına hizmet etmesi gerektiğine dair taşıdıkları inanç, bilginin nasıl bir içerik kaybına uğradığının en veciz örneklerindendir(s.20). Günümüz dünyası, bilgiyi yüzeysel ve neredeyse bayağı bir karaktere irca etmiş, bilgiyi piyasası yapılan, kolayca sindirilebilir bir hazır ürün olarak kavramsallaştırmıştır. Bilgiye atfedilen önemin kaybolması, entelektüelin

kamusal algılanışına dair olumsuz düşüncelerin de doğmasına sebep olmuştur. Daha iyi bir dünya yaratma adına kendisine biçilen kahraman rolü, değişen durumla birlikte ortadan kalkmış, entelektüelin piyasa adına hareket eden bir hovarda olarak görülmesi sonucunu doğurmuştur (s.22). Entelektüel Stefan Collini'nin ifadesiyle "sıradan" kişidir günümüz dünyasında. İşlevselci bir bakış açısının entelektüel dünyaya egemen olmasının sebebi, Batı toplumunun aydınlanma değerlerine sadakatini kaybetmesiyle açıklanabilir Furedi'ye göre. Batı toplumu modernitenin kendisine çizdiği güzergahı takip etmeyişinin olumsuz sonuçlarını yaşamaktadır adeta (s.28).

Eleştirel Ekonomi-politik bir kavramsal çerçevenin hakim olduğu bu çalışma, piyasa lehine ve entelektüel gelişme aleyhine gelişen bir bilim dünyasıyla karşı karşıya olduğumuzu imlemektedir. İnsanların normal prosedürlerde liyakat unsuru gözetilerek değerlendirilmeleri durumu, yerini imtiyazlı ve zengin bir zümrenin inisiyatifine bırakmıştır. Furedi'ye göre farklı geçmişlerden gelen insanların yeteneklerini kullanmaları ve potansiyellerini harekete geçirmelerindeki en büyük engel, liyakatin ortadan kalkması olmuştur (s.34). Bu tür bir liyakatsizlik durumu, seçkin bir zümrenin kültürel yapıya hakim olması sonucunu doğurmuş, çağdaş eğitim ve kültürel yapıyı da geniş halk kitlelerinin erişimine kapatmıştır. Geline bu nokta, eğitimin, kültürün ve siyasetin antidemokratik bir nitelik arz etmesine neden olmuştur.

Uzun bir giriş ve önsözden sonra aklın değer kaybı başlıklı birinci bölümde, Furedi kültürel yaşamın tekdüze bir hal alması sorununu masaya yatırıyor. Furedi'ye göre kültürel yaşamın tekdüzeliğine dair getirilen en çarpıcı açıklamalardan biri, entelektüelin son derece önemsiz bir kimliğe dönüşmüş olmasıdır (s.43). Model bir entelektüel olan Jean Paul Sartre ile mukayese ettiğimizde bugünün entelektüelleri cılız birer teknokrat gibidirler der Jim Hort.

Profosyonelizm, entelektüalizmi tehlikeye sokan en önemli unsurlardan biri olarak görülmektedir. Piyasanın baskısının hissedildiği düşünce dünyası ve onun üreticilerinin bir uzman olarak algılanması, entelektüellerin toplumu bir bütün olarak kavrayıp açıklanması durumunu imkansız kılmıştır. Entelektüel artık, piyasanın kendisinden istediği alanda uzmanlaşmaya gayret etmekte, onun sınırlarını çizdiği alanda bilgi üretmektedir. Bilgi üretim sürecinin piyasa tarafından belirlendiği kültürel yapı, pragmatizm ve işlevselci bir yaşam tarzına mahkum olmuştur (s.63). Günümüz entelektüeli son tahlilde bağımsızlık duygusunu yitirmiş, daimi surette kurumsal bir onama ve tanınma gayreti içerisinde olmuştur. Bu durum, halk adına hareket eden entelektüel karakterini ortadan kaldırmıştır. Entelektüelin statüsündeki değişimin nedenini sorgulayan Furedi sorunun kaynağını kendince şöyle açıklamaktadır: Aydınlanmanın getirdiği akla olan şüphe evrenselci hakikatlerin ortadan kalkmasına neden olmuş, evrensel adına konuşma yetkisini de ortadan kaldırmıştır. Artık evrensel değerler adına hareket eden entelektüel yerine İngiliz entelektüel, feminist entelektüel, Yahudi entelektüel gibi yerel ve parçalı kimliklerin temsilcisi olan entelektüellerden söz edilmektedir (s. 66).

İkinci bölümde Furedi, kültürel görecelik ve uzmanlaşma arayışlarının Philistini bir tavrı teşvik ettiği üzerinde durmaktadır. Uzmanların artışı entelektüellerin büyük resme bakmasının önünde ciddi bir engel teşkil etmektedir. Tartışmaların uzmanlık alanına hapsedildiği bir entelektüel hayat, kitlelerin dışarıda tutulmasına yol açmakta, bu dışarılılık durumu düşünce faaliyetini seçkin bir zümrenin tekeline bırakmaktadır (s.90)

Üçüncü bölümde yazar, içeriği yok olması başlığı altında entelektüelin statüsünde ve bilginin otoritesinde yaşanan değer kaybının halka yansıyan tarafları üzerinde durmakta, analitik bir bakışla meseleyi tahlil etmektedir. Kültür alanında yaşanan Philistinizm, hem kamuoyu tartışmalarını hem de siyasi tartışmaların niteliğini olumsuz yönde etkilemektedir. ABD üzerinden örnek veren Furedi , birleşik devletlerdeki seçim çalışmalarını tarihsel bağlamı içinde incelemiş, günümüz lider söylemleriyle geçmiş liderlerin söylemlerini karşılaştırmalı bir şekilde tahlil etmiştir. Furedi 1992'deki Gore-Bush ve 1960'daki Kennedy-Nixon arasındaki başkanlık yarışını değerlendirdiği çalışmasında çarpıcı sonuçlara ulaşmıştır. Furedi'ye göre 60'daki metin ve konuşmaların içeriği 92'deki metin ve konuşmalardan nitelik açısından daha iyidir. 92'de hazırlanan metinler standart bir kelime düzeyine indirgenmiş, seçmenlere adeta çocuk muamelesi yapılmıştır (s.100). 2000'li yıllarda icra edilen söylemlerin analizini yapmaya devam eden yazar, niteliğin yıllar geçtikçe düştüğünü gözlemlemiştir. Son tahlilde bu içeriksizleşme ve kalitesizleşme durumu, halk-entelektüel kopukluğunun yaşanmasını kaçınılmaz kılmıştır.

Sosyal mühendislik kavramının ele alındığı dördüncü bölümde, siyasi otoritenin katılımı arttırma adına kültürel politikaların içeriği belirleme teşebbüsü eleştirilmiştir. Sosyal katılımı arttırma adına girilen klasik eserlerin basitleştirilme çabaları, eserlerin özüne ciddi zararlar vermiştir. Örneğin Shakespeare'in basitleştirilmesinin altında yatan itki, doğrudan araçsal bir anlama indirgenmiş olmasındandır (s.128) Furedi'ye göre sosyal mühendislik yöntemiyle kültürel politikaların muhteviyatını belirlemek onun özerkliğine yapılmış büyük bir saldırdır. Bourdieu bu durumu şu şekilde değerlendirmektedir: "Entelektüeller için en büyük tehlike, kendi kriterlerine göre üretme ve kendilerini yine kendilerinin değerlendirebilme yetkisinin ellerinden alınmasıdır". Özerkliğin ortadan kalktığı bir durumda üniversite, şirketlere danışmanlık ve lisans hizmeti verme işlevini yerine getiren bir şirket uydusu haline gelmektedir (s.144). Nihai kertede piyasanın kültürel içeriği belirlediği bir yapı, Hannah Arendt'in ifadesiyle kültürel ürünlerin piyasalaştığı ve eğlence kültürünün hakim olduğu bir sosyo-kültürel yapıdır.

Beşinci bölümde Pohpohlama Kültürünü inceleyen Furedi, sosyal mühendisliğin yıkıcı etkilerini farklı bir vechesiyle analiz etmektedir. Üniversite öğrencilerin pohpohlanmasının kurumsal bir hal aldığını ifade eden yazar, öğrencilerden çoğunlukla kafa yormaları değil öğrenmelerinin beklendiği bir sürecin içerisinde olduğumuzu söylemektedir. Günümüz eğitim dünyasında toplum içerisinde yer almayan ve kendisini dışarıda hisseden bireylerin sosyal hayatta var olmalarının çözümü sanat ve kültürde görülmüştür. Furedi'ye göre, sosyal dışlanmışlığı önlemenin yolu, sanat ve kültür alanlarındaki

katılımı arttırmakla mümkün gözükmektedir. Sadece katılımın altının çizilerek teşvik edilmesi, içeriğin bilinmemesi durumunu ortaya çıkarmaktadır. Salt politik bir amaç uğruna kültürel ürünlere aracı rol görevi atfedilmesi siyasi otoritenin kültürel hayata müdahalesini de beraberinde getirmiş, bu müdahale durumu niteliksizliği kaçınılmaz kılmıştır (s.172).

İnsanlara Çocuk Muamelesi Yapmak başlıklı son bölümde Furedi, peyderpey düşen entelektüel seviyenin ve eğitim kalitesinin sebeplerini ortaya koymuştur. Üniversite ve yüksek öğretim kurumlarının, öğrencilerine sundukları kitapları çocuklara hazırlanmışçasına bir içerik değişikliğine uğratılması durumu yazar tarafından çocuksulaşma kavramıyla ifade edilmiştir. Kitap seviyesinin düşürülmesine yöneltelen eleştiriler "biz eğitimin demokratikleşmesine hizmet ediyoruz" gibi retoriki ağır basan ifadelerle karşılık bulmuştur. Bunun sebebinin tarihi bir arka plana dayandığını savunan Furedi durumu şu şekilde izah etmektedir " Modern öncesi dönemlerden beri halkın gerçeği anlama kapasitesin yeterli olmadığına yönelik kanaat, 19. yy' da seçkin bir zümrenin kendisine halkı aydınlatma gibi bir misyon atfetmesine meşruluk kazandırmıştır. Fakat bu misyonun tarihi süreç içerisinde işlevini yitirmesi entelektüel'e(seçkin) atfedilen misyonu da dönüştürmüştür. Postmodern tasavvurda halkın aydınlatılmasına gerek olmadığına dair inanç, entelektüellerin halkı aydınlatma gibi bir görevinin olmadığı anlayışına sebep olmuş, gelinen bu nokta entelektüel hayata sinizmin hakim olmasıyla neticelenmiştir (s.202). Furedi'ye göre bugünün kültürel iklimi halktan çok kitleye yöneliktir. İleri sürülen savlar ve yapılan tartışmalar çoğu zaman tahrip edici ve zıtlaşma doğurucudur. Üniversitelerin muazzam yayıllığı, kariyer beklentilerinin yükselişi ve devletin kültürel yaşama artan müdahalesi, halkın özerkliğini yaşayacağı alanın sınırlarını halkın aleyhine olacak şekilde daraltmıştır (s.204).

Ekonomi-politik bir perspektifle içeriği oluşturulan bu çalışmada Furedi işlevselcilik, pragmatizm, siyasi müdahale, liyakatsizlik durumu gibi unsurların entelektüel hayata hakim olması durumunun yarattığı olumsuzluklar üzerinde durmuştur. Kapitalist modernleşmenin yarattığı olumsuzlukları etkili bir dille ifade eden yazar, dünyanın karşı karşıya kaldığı anti-entelektüalizm tehlikesine işaret etmiş, kültürel ortamın her fırsatta korunması gerektiğini vurgulamıştır. Kitabın Türkçeye çevrilmiş olması benzer sorunların küresel ortamda tartışılmasına zemin hazırlamış, literatüre önemli katkılar sağlamıştır. Araçsal kaygılara alet edilen bilginin kültürü nasıl tahrip ettiğini gösteren yazar, sorunun kamusalallaşmasına katkıda bulunmuştur. Furedi'ye göre seçkinleri tutukları bu işlevselci yoldan ve philistini dünya görüşünden döndürmek için yapabilecek bir şey yoktur. Bu durumla başa çıkmanın yegane yolu, halkın kalbi ve düşünceleriyle yaratılmış bir mücadele alanının oluşturulmasından geçmektedir. Çözümüne dair bir yol haritasının eksikliği postmodern tasavvurlara itibar etmeyen Furedi'nin bir tür postmodern umutsuzlukla malul olduğunu da göstermektedir. Furedi'nin 21. Yüzyılın hemen başında kaleme aldığı bu eser evrensel doğrular adına hareket edecek bir entelektüel özlemi içerisindedir. Fakat bu entelektüelin hangi ortak değerler üzerinden hareket edeceğine dair bir tasavvur geliştirilememesi bir tür belirsizliği de beraberinde getir-

miştir. Evrensel değerler adına hareket ettiğini iddia eden Amerika ve İngiltere'deki organik entelektüellerin Irak'ın işgaline verdiği desteğin, güncel bir eser olan bu çalışmada analiz edilmemesi önemli bir eksikliktir. Alt yapının belirleyiciliği üzerinde ısrarla duran yazar Marksist bir tahlille meseleleri analiz etmeye çalışmış, kitabı ekonomi temelli bir analiz üzerinden şekillendirmiştir. Furedi'nin modern bir kategori olan entelektüel tipolojisinin hangi olayla tarih sahnesine çıktığına dair bir hipoteze yer vermemesi, çeşitli entelektüeller tanımlamaları yapılmasını da kaçınılmaz kılmıştır. Kamu politikalarının daimi surette kültürel içeriği tahrip ettiğinden dem vuran yazar, çalışmada kültürel bir içerik oluşturacak alternatif yapılardan da bahsetmemektedir. Furedi'nin entelektüelin işlevi ve özelliklerinden bahsederken olay örgüsünü Amerika ve Avrupa ile sınırlı tutması, eserin Avrupa-merkezci bir bakış açısıyla oluşturulmasına sebep olmuştur. Halbuki tarihin farklı dönemlerinde farklı coğrafyalarında entelektüele atfedilen işlevi icra eden bir kitlenin varlığı daima var olmuştur.